

МІЖРЕГІОНАЛЬНА  
АКАДЕМІЯ УПРАВЛІННЯ ПЕРСОНАЛОМ



МАУП

**МЕТОДИЧНІ МАТЕРІАЛИ  
ЩОДО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ САМОСТІЙНОЇ  
РОБОТИ СТУДЕНТІВ  
з дисципліни  
“ПРАВО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ”  
(для спеціалістів)**

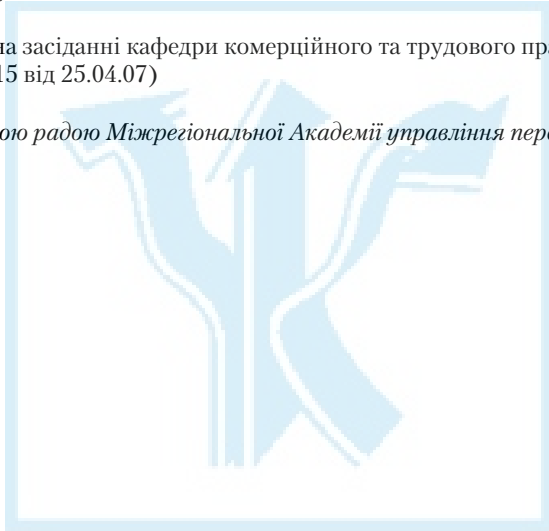
МАУП

Київ 2007

Підготовлено доцентом кафедри комерційного та трудового права  
*С. В. Вишновецькою*

Затверджено на засіданні кафедри комерційного та трудового права  
(протокол № 15 від 25.04.07)

*Схвалено Вченою радою Міжрегіональної Академії управління персоналом*



**Вишновецька С. В.** Методичні матеріали щодо забезпечення самостійної роботи студентів з дисципліни “Право пенсійного забезпечення” (для спеціалістів). — К.: МАУП, 2007. — 30 с.

Методичні матеріали містять пояснювальну записку, тематичний план дисципліни “Право пенсійного забезпечення”, зміст самостійної роботи студентів, а також список літератури.

© Міжрегіональна Академія  
управління персоналом (МАУП),  
2007

## **ПОЯСНЮВАЛЬНА ЗАПИСКА**

Самостійна робота студентів є складовою навчального процесу, основним засобом опанування навчального матеріалу в час, вільний від обов'язкових навчальних занять.

**Мета** самостійної роботи студентів з дисципліни “Право пенсійного забезпечення” – сприяти засвоєнню в повному обсязі навчальної програми та формуванню самостійності як особистісної риси та важливої професійної якості, сутність якої полягає в умінні систематизувати, планувати та контролювати власну діяльність.

**Завдання** самостійної роботи студентів з дисципліни “Право пенсійного забезпечення” – засвоєння відповідних знань, їх закріплення та систематизація, а також їх застосування при розв'язанні практичних завдань. Самостійна робота забезпечує підготовку студентів до поточних аудиторних занять.

**Зміст** самостійної роботи студентів з дисципліни “Право пенсійного забезпечення” визначається навчальною програмою дисципліни, а також цими методичними матеріалами.

Основні форми самостійної роботи студентів з дисципліни “Право пенсійного забезпечення” такі:

- опрацювання прослуханого лекційного матеріалу, обов'язкових і додаткових літературних джерел;
- вивчення окремих тем або питань, передбачених для самостійного опрацювання;
- виконання домашніх завдань;
- розв'язання та письмове оформлення задач, схем, порівняльних таблиць та інших робіт;
- підготовка до практичних занять;
- підготовка до різних форм поточного контролю;
- пошук та огляд літературних джерел за заданою проблематикою;
- написання реферату за заданою проблематикою;
- аналітичний розгляд наукової публікації.

У процесі самостійної підготовки до практичних занять студенти повинні опрацювати прослуханий лекційний матеріал, всебічно розглянути зміст питань, що виносяться на практичні заняття, опрацювати навчальну літературу, відповідні нормативно-правові акти. Перевірку засвоєння знань студенти здійснюють за допомогою питань для самоконтролю.

Домашнє завдання з дисципліни “Право пенсійного забезпечення” виконується з метою закріплення та поглиблення теоретичних знань і вмінь студента з навчального матеріалу, передбаченого для самостійного опрацювання. Поряд із вивченням законодавчої бази слід вивчати і аналізувати практику його реалізації, обставини і причини прийняття актів, які вивчаються, ставлення до них практиків і громадськості. Обсяг об’єктів порівняльного вивчення повинен бути максимально вичерпний. Вивченню підлягають насамперед чинні нормативно-правові акти. У коло об’єктів вивчення можуть входити також відмінені й такі, що фактично втратили чинність, акти, проекти актів з відповідного питання.

Практичні завдання (задачі) мають на меті закріпити теоретичні знання студентів і головне — прищепити їм навички роботи з нормативними актами. Перш ніж розпочинати розв’язувати задачі, що відтворюють ситуації, з якими стикаються громадяни під час звернення до органів соціального захисту, необхідно засвоїти теоретичні положення, пов’язані з окремими питаннями пенсійного забезпечення. Практичні завдання (задачі) необхідно виконувати письмово з розгорнутим мотивованим розв’язанням. При виконанні домашніх завдань слід продемонструвати вміння самостійно аналізувати конкретні ситуації, аргументовано відповідати на запитання, використовуючи відповідні нормативні акти. Відповіді повинні бути повними, обґрунтованими. Необхідно не тільки вказати на можливі порушення чинного законодавства у сфері пенсійного забезпечення, а й визначити їх наслідки і засоби захисту порушених прав. При цьому слід посилалися на конкретні статті, пункти нормативних актів.

Важливим засобом засвоєння знань є написання рефератів за заданою проблематикою. Починати необхідно з добре продуманого вступу. У вступі визначається мета дослідження, з максимально можливою точністю встановлюються межі розглядуваної теми та методи її дослідження. Вступ є перехідним містком до основного дослідження. У ньому повинно бути відображено практичне і теоретичне значення теми.

В основній частині висвітлюється насамперед зміст досліджуваної проблеми. Результатом дослідження можуть бути пропозиції щодо реформи законодавства у сфері соціального забезпечення. У цьому разі необхідно чітко обґрунтувати, чому саме такому рішенню, знайденому в результаті порівняльно-правового аналізу, потрібно віддати перевагу.

Робота повинна завершуватись висновками.

Критерії оцінювання самостійної роботи студентів:

- оцінка “відмінно” – студент повно і всебічно розкриває питання теми, винесені для самостійного опрацювання, вільно оперує поняттями і термінологією, демонструє глибокі знання джерел, має власну точку зору стосовно відповідної теми і може аргументовано її доводити;
- оцінка “добре” – загалом рівень знань студента відповідає щойно викладеному, але припускається деяких упущень при розв’язанні завдань, передбачених для самостійного опрацювання, обґрунтування неточні, не підтверджуються достатньо обґрунтованими доказами;
- оцінка “задовільно” – студент розкриває питання теми, винесені для самостійного опрацювання, у загальних рисах, розуміє їх сутність, намагається робити висновки, але при цьому припускається грубих помилок, матеріал викладає нелогічно і не-самостійно;
- оцінка “незадовільно” – студент не в змозі відповісти на поставлене запитання або відповідає неправильно, не розуміє суті питання, не може зробити висновків.

**ТЕМАТИЧНИЙ ПЛАН**  
*дисципліни*  
**“ПРАВО ПЕНСІЙНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ”**

№ пор.	Назва змістового модуля і теми	Аудиторні години	Самостійна робота
1	2	3	4
1	<b>Змістовий модуль I. Загальна частина (теорія права пенсійного забезпечення)</b> Поняття та джерела права пенсійного забезпечення. Єдність і диференціація законодавства про пенсійне забезпечення	2	4
2	Пенсійні правовідносини	2	4

1	2	3	4
	<b>Змістовий модуль II. Особлива частина (пенсійна система в Україні)</b>		
3	Поняття, правове забезпечення та реформування пенсійної системи в Україні	2	4
4	Пенсійне забезпечення в системі загальнообов'язкового державного пенсійного страхування	4	2
5	Недержавне пенсійне забезпечення	2	4
	<b>Змістовий модуль III. Поняття та види пенсійного забезпечення</b>		
6	Поняття пенсій та їх класифікація	2	4
7	Пенсія за віком	4	2
8	Пенсія по інвалідності	4	2
9	Пенсія в разі втрати годувальника	4	2
10	Пенсія за вислугу років	4	2
11	Соціальна пенсія	4	2
12	Особливості пенсійного забезпечення окремих категорій громадян	4	2
	<b>Змістовий модуль IV. Обчислення, призначення та виплата пенсії</b>		
13	Обчислення пенсій	4	2
14	Звернення за пенсією, її призначення і перерахунок	4	2
15	Виплата пенсії	2	4
	<b>Змістовий модуль V. Спеціальна частина (міжнародно-правове регулювання пенсійного забезпечення)</b>		
16	Міжнародно-правове регулювання пенсійного забезпечення	2	4
17	Пенсійні системи в зарубіжних країнах	2	4
18	Збереження набутих прав у сфері пенсійного забезпечення на території іноземної держави	2	4
Разом годин: 108			

## **ЗМІСТ САМОСТІЙНОЇ РОБОТИ СТУДЕНТІВ**

### **Змістовий модуль I. Загальна частина (теорія права пенсійного забезпечення)**

#### **Тема 1. *Поняття та джерела права пенсійного забезпечення. Єдність і диференціація законодавства про пенсійне забезпечення***

##### **Питання для самоконтролю**

1. Поняття та принципи права пенсійного забезпечення.
2. Джерела права пенсійного забезпечення.
3. Єдність і диференціація законодавства про пенсійне забезпечення.
4. Об'єктивні підстави для диференціації норм про пенсійне забезпечення (особливості функціональних завдань працівників; особливості умов праці; особливості території, на якій здійснювалась суспільно корисна діяльність; характер зв'язку між працівником і роботодавцем; робота громадян у регіонах, що зазнали впливу екологічних катастроф; причетність громадян до подій Великої вітчизняної війни).
5. Підстави для суб'єктивної диференціації норм про пенсійне забезпечення (стать пенсіонера; рівень соціальної захищеності пенсіонера; наявність у громадянина особливих заслуг перед державою і суспільством; застосування раніше до громадянина необґрунтованих заходів державного примусу).

##### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Проблеми застосування пенсійного законодавства: застосування правових норм, визнаних такими, що втратили чинність; виявлення правових норм, які зберегли дію після прийняття нового законодавства; відсутність необхідних нормативних правових актів; оцінка і застосування пенсійного законодавства судами; проблема неоднозначного тлумачення окремих положень законодавства”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Система державних органів, що здійснюють пенсійне забезпечення”.

**Завдання 3.** Підготуйте реферат на тему “Місце права пенсійного забезпечення в системі права України”.

*Література* [1–15; 17; 23; 27; 28; 50–52; 54; 57; 62; 64; 65; 67–69]

## **Тема 2. Пенсійні правовідносини**

### **Питання для самоконтролю**

1. Поняття пенсійних правовідносин та їх особливність.
2. Класифікація пенсійних правовідносин.
3. Зміст пенсійних правовідносин.
4. Суб'єкти пенсійних правовідносин.
5. Система державних органів, що здійснюють пенсійне забезпечення.
6. Об'єкт пенсійних правовідносин.
7. Страховий і трудовий стаж за правом пенсійного забезпечення.
8. Підстави виникнення, зміни та припинення пенсійних правовідносин.
9. Поняття соціальних ризиків як підстави виникнення в особи права на пенсійне забезпечення.

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Докази в пенсійному забезпеченні”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Нові функції Пенсійного фонду України за Законом України “Про Державний бюджет України на 2007 рік”.

**Завдання 3.** Порівняйте соціальний ризик, передбачений Конституцією України, “старість” і пенсійний вік, що є підставою призначення пенсії відповідно до Закону України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування”.

*Література* [16; 17; 23; 34–36; 42; 56; 60; 61; 63; 64]

## **Змістовий модуль II. Особлива частина (пенсійна система в Україні)**

### **Тема 3. Поняття, правове забезпечення та реформування пенсійної системи в Україні**

#### **Питання для самоконтролю**

1. Пенсійна система та її законодавча база.
2. Процес зародження, формування та розвиток пенсійної системи в Україні.
3. Структура системи пенсійного забезпечення в Україні.
4. Принципи функціонування солідарної, накопичувальної державної та недержавної систем пенсійного забезпечення.



5. Реформування пенсійної системи в Україні.
6. Основні ознаки солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні.
7. Основні недоліки солідарної системи пенсійного забезпечення в Україні.
8. Які особливості пенсійного законодавства можуть розглядатись як гальмуючі чинники при реформуванні пенсійної системи України?

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Проаналізуйте співвідношення понять “пенсія”, “пенсійне забезпечення”, “пенсійна система”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Проблеми запровадження накопичувальної системи пенсійного забезпечення”.

*Література [5; 17–20; 22; 29; 37; 41; 54; 57; 58; 69; 70]*

### **Тема 4. Пенсійне забезпечення в системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування**

#### **Питання для самоконтролю**

1. Поняття та принципи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
2. Суб’єкти системи загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
3. Відповідальність у сфері загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
4. Персоніфікований облік у системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
5. Добровільна участь у системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
6. Умови припинення участі в системі загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
7. Страховий стаж у солідарній системі.
8. Управління солідарною системою загальнообов’язкового державного пенсійного страхування.
9. Запровадження Накопичувального фонду.

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Пенсійне забезпечення студентів”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Пенсійний фонд України: правовий статус, порядок створення”.

**Завдання 3.** Підготуйте письмові відповіді на запитання з посиланням на відповідні законодавчі акти:

- Чи нараховуються страхові внески на виплати особам, які на день нарахування цих сум не перебувають у трудових відносинах з підприємством?
- Хто може здійснити доплату до мінімального страхового внеску в разі неповного місяця роботи?
- Який порядок сплати внесків на загальнообов’язкове державне пенсійне страхування громадянами, що не підлягали соціальному страхуванню у зв’язку з перебуванням у місцях позбавлення волі?

*Література* [3; 5; 17–20; 22; 45; 48; 55]

## **Тема 5. Недержавне пенсійне забезпечення**

### **Питання для самоконтролю**

1. Система, принципи та суб’єкти недержавного пенсійного забезпечення.
2. Недержавні пенсійні фонди, їх види та органи управління.
3. Пенсійний контракт і пенсійна схема.
4. Види пенсійних виплат, умови та порядок їх виплати.
5. Державний нагляд і контроль у сфері недержавного пенсійного забезпечення.
6. Які нормативні акти регулюють відносини у сфері недержавного пенсійного забезпечення?
7. Які умови є істотними в договорі про недержавне пенсійне забезпечення?
8. У чому полягають особливості пенсійного забезпечення, що здійснюється за рахунок коштів підприємств?
9. Види довічних пенсій та їх відмінності.
10. Обмеження щодо укладення договорів з корпоративним або професійним пенсійними фондами.
11. Скільки договорів можуть укласти вкладники та учасники пенсійних фондів?
12. Які документи передаються вкладнику та учаснику пенсійного фонду при укладенні пенсійного договору?
13. Які зобов’язання беруть на себе адміністратор, вкладник та учасник при підписанні пенсійного договору?

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Особливості створення та функціонування корпоративних і професійних пенсійних фондів”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Успадкування пенсійних активів”.

*Література* [6; 17; 22; 46; 49; 53; 58]

### **Змістовий модуль III. Поняття та види пенсійного забезпечення**

#### ***Тема 6. Поняття пенсій та їх класифікація***

##### **Питання для самоконтролю**

1. Загальне поняття пенсії та її соціально-правова природа.
2. Відмінність пенсійних виплат від інших виплат громадянам.
3. Класифікація пенсій.
4. Право вибору пенсії.
5. Пенсійні виплати за рахунок коштів Накопичувального фонду: довічна пенсія зі встановленим періодом; довічна обумовлена пенсія; довічна пенсія подружжя.

##### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Правове регулювання страхових пенсій в Україні”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Правове регулювання спеціальних пенсій в Україні”.

**Завдання 3.** Підготуйте письмову відповідь на запитання:

- Як співвідносяться поняття “страховий стаж”, “трудовий стаж” і “спеціальний трудовий стаж”?

*Література* [1; 5; 16; 17; 19; 20; 22; 23; 64]

#### ***Тема 7. Пенсія за віком***

##### **Питання для самоконтролю**

1. Пенсія за віком у солідарній системі.
2. Трудові (страхові) пенсії за віком.
3. Соціальні (нестрахові) пенсії за віком.

## Практичне завдання

Підготуйте реферат на тему “Пільги у пенсійному забезпеченні за віком”.

### Задачі

**Задача 1.** Коваль — інвалід II групи загального захворювання. Йому 72 роки, на інвалідності перебуває 34 роки, відповідно стільки років не працює. Має 15 років стажу.

Чи має Коваль право на пенсію по інвалідності в розмірі пенсії за віком?

**Задача 2.** Оніщенко має сина інваліда з дитинства, але інвалідність йому була встановлена в 11 років.

Чи може Оніщенко піти на пенсію в 50 років як мати дитини-інваліда?

**Задача 3.** Власова досягла віку 55 років, 5 років вона працювала на заводі і 4 роки доглядала за своїми малолітніми дітьми.

Чи має право Власова на пенсію за віком?

**Задача 4.** Петрова відпрацювала на заводі 15 років. Згодом змушена була звільнитись у зв'язку з тим, що стан здоров'я чоловіка погіршився і його визнали інвалідом I групи. Протягом 16 років вона доглядала за чоловіком.

Чи буде Петрова з досягненням пенсійного віку мати право на пенсію за віком? Який трудовий стаж буде враховуватись при визначенні розміру пенсії?

**Задача 5.** Чи має право на пенсію за віком на пільгових підставах мати, яка виховувала свою дитину-інваліда до досягнення нею віку 7 років, а потім влаштувала її в державний інтернат для дітей-інвалідів?

*Література [5; 11; 17; 19; 20; 22]*

## **Тема 8. Пенсія по інвалідності**

### **Питання для самоконтролю**

1. Поняття та види пенсії по інвалідності.
2. Особливості призначення пенсії по інвалідності в солідарній системі.
3. Значення страхового стажу для призначення пенсії по інвалідності внаслідок загального захворювання.
4. Період, на який призначається пенсія по інвалідності.
5. Особливості набуття учасником недержавного пенсійного фонду права на отримання пенсії по інвалідності.

## Практичне завдання

Складіть схему “Пенсія по інвалідності внаслідок професійного захворювання і пенсія по інвалідності внаслідок загального захворювання: порівняльний аналіз”.

### Задачі

**Задача 1.** У грудні 2006 р. Бобров звернувся із заявою про призначення трудової пенсії по інвалідності. На підтвердження інвалідності надана довідка МСЕК, в якій зазначається, що Боброву з 15 серпня 2005 р. встановлена III група інвалідності у зв'язку з воєнною травмою.

З якого строку Боброву може бути призначена пенсія по інвалідності? Як визначатиметься розмір цієї пенсії?

**Задача 2.** Смирнову як інваліду II групи була призначена пенсія по інвалідності. Після закінчення ним економічного інституту МСЕК під час чергового переогляду групу інвалідності змінено на III, мотивуючи рішення тим, що він може працювати економістом без будь-яких обмежень.

Смирнов не погодився з рішенням МСЕК і звернувся з позовом до суду. З моменту звернення до суду, про що він повідомив органи соціального захисту, йому призушили виплату пенсії за II групою.

Проте суд відхилив позов, пояснюючи тим, що Смирнов спочатку повинен пройти всі стадії адміністративного оскарження.

Чи можна оскаржити до суду рішення МСЕК? Чи повинен був суд прийняти позов і розглянути спір по суті?

*Література [5; 17; 19; 20; 22]*

## **Тема 9. Пенсія в разі втрати годувальника**

### **Питання для самоконтролю**

1. Умови призначення та розміри пенсії у зв'язку з втратою годувальника у солідарній системі.
2. Чи має значення при призначенні цієї пенсії час настання смерті годувальника?
3. Чи можна вважати доказом перебування на утриманні факт проживання з померлим годувальником до його смерті?
4. Які особи мають право на пенсію незалежно від факту перебування на утриманні і коли члени сім'ї визнаються непрацездатними?

5. Які умови стосовно померлого годувальника повинні виконуватись, щоб члени сім'ї набули право на пенсію?

### Практичне завдання

Дайте письмову відповідь на питання, які документи додаються до заяви про призначення пенсії в разі втрати годувальника згідно з Порядком подання та оформлення документів для призначення (перерахунку) пенсій, затвердженого постановою Пенсійного фонду України від 25 листопада 2005 р. Які довідки приймаються як документи, що засвідчують відповідні факти?

### Задачі

**Задача 1.** Головний інженер Краковський загинув на виробництві в результаті вибуху на хімічному заводі у віці 55 років. До складу його сім'ї входять: дружина — домогосподарка 52 років, сестра — інвалід з дитинства, яка отримує соціальну пенсію, мати — пенсіонер за віком і 12-річний син.

На кого з членів сім'ї буде призначена пенсія в разі втрати годувальника? З якого моменту буде призначена пенсія, якщо смерть настанала 25 вересня, а звернення за пенсією відбулося 30 грудня?

**Задача 2.** Студенту II курсу вищого навчального закладу, який навчається на денному відділенні, у зв'язку зі смертю батька була призначена пенсія в разі втрати годувальника. Навчаючись на III курсі, студент уклав трудовий договір з однією з організацій про роботу з неповним робочим днем.

Чи виплачуватиметься в такому разі студенту пенсія у зв'язку з втратою годувальника?

**Задача 3.** Чи може бути призначена пенсія в разі втрати годувальника — колишнього чоловіка жінці, яка доглядає за його неповнолітніми дітьми віком до 14 років, якщо шлюб з померлим годувальником розірвано до його смерті і новий шлюб жінка не уклала?

*Література* [5; 17; 19; 20]

## Тема 10. Пенсія за вислугу років

### Питання для самоконтролю

1. Поняття та природа пенсії за вислугу років.
2. Особливості пенсійного забезпечення за вислугу років різних категорій громадян.

### Практичні завдання

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Встановлення фактів, які мають юридичне значення для забезпечення пенсіями за вислугу років”.

**Завдання 2.** Визначте, чи зараховуються до стажу державної служби періоди роботи на посадах інженера з котлонагляду Вінницького обласного підприємства сільських електромереж “Держсільгоспэнергонагляду”; інженера-інспектора з об’єктів котлонагляду, старшого інспектора котлонагляду Вінницького обласного відділення енергозбуту; дільничного інспектора котлонагляду Вінницької гірничо-технічної інспекції; начальника відділу з нагляду та монтажу об’єктів підвищеної небезпеки Вінницького обласного підприємства “Облагростандарт”.

**Завдання 3.** Підготуйте письмову відповідь на запитання з посиленням на відповідні законодавчі акти:

- Чи зараховується час роботи на посаді лікаря-інтерна до спеціального стажу для призначення пенсії за вислугу років?

### Задачі

**Задача 1.** За призначенням пенсії за вислугу років звернулась Іванова, лікар-терапевт сільської районної лікарні, в якій вона відпрацювала 17 років. Крім того, в її житті були періоди навчання, іншої роботи та інші періоди: 4 роки — студентка медучилища; 3 роки — робота медсестрою в сільській поліклініці; 2 роки не працювала, здійснюючи догляд за дитиною до досягнення нею віку двох років; 7 років навчалась у медичному інституті й водночас на півставки працювала медичною сестрою у міській лікарні.

Чи має Іванова право на пенсію за вислугу років? Яка в неї тривалість спеціального стажу — вислуги років?

**Задача 2.** У квітні 2000 р. Сорочинському була призначена пенсія за вислугу років. Проте управління Пенсійного фонду України листом від 2 січня 2003 р. повідомило скаржнику, що виплата раніше призначеної пенсії припинена, а призначення пенсії у квітні 2000 р. визнано безпідставним. На обґрунтування такого висновку управління зазначило, що під час призначення пенсії скаржнику помилково зарахували до стажу роботи, що дає право на пенсію за вислугу років, роботу на посадах керівника фізичного виховання і заступника директора з навчально-виховної роботи.

Вирішіть спір.

**Задача 3.** Громова після звільнення з роботи звернулась за призначенням їй пенсії за вислугу років. Трудову діяльність вона розпочала у

1974 р. на посаді старшої піонервожатої у школі, на якій пропрацювала вісім років до 1982 р. Після цього була переведена на посаду завідуючої бібліотекою в цій же школі, згодом — на посаду бібліотекаря. У 2005 р. звільнилася з роботи. Стажу роботи у школі на вказаних посадах Громова мала понад 30 років. Але органами Пенсійного фонду України їй було відмовлено у призначенні цього виду пенсії.

Обґрунтуйте рішення органів Пенсійного фонду України.

*Література [1; 17; 23; 39]*

## **Тема 11. Соціальна пенсія**

### **Питання для самоконтролю**

1. Умови призначення державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам.
2. Період, на який призначається державна соціальна допомога, умови її перерахунку.
3. Розмір державної соціальної допомоги особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам.
4. Органи, що призначають державну соціальну допомогу.
5. Виплата державної соціальної допомоги.
6. Виплата державної соціальної допомоги за минулий час.

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Соціальна пенсія: передумови виникнення та історичний розвиток цього інституту”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Співвідношення соціальних пенсій за Законом України “Про пенсійне забезпечення” з державними соціальними допомогами”.

### **Задача**

У грудні 2006 р. Пилипчуку виповнилося 60 років. Його трудовий стаж — 16 років.

Чи має Пилипчук право на трудову пенсію та державну соціальну допомогу?

*Література [7]*



## **Тема 12. Особливості пенсійного забезпечення окремих категорій громадян**

### **Питання для самоконтролю**

1. Поняття та правові ознаки спеціальних пенсій, передбачених законодавством України.
2. Державні пенсії військовослужбовцям та особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ.
3. Пенсії особам, які виконують обов'язки державної служби.
4. Пенсійне забезпечення наукових (науково-педагогічних) працівників.
5. Пенсії за особливі заслуги перед Україною.
6. Пенсії особам, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи.

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Обґрунтуйте, чи мають право журналісти на пенсію держслужбовця?

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Особливості пенсійного забезпечення інвалідів з числа військовослужбовців”.

**Завдання 3.** Здійсніть порівняльний аналіз пенсійного забезпечення за законами України “Про загальнообов'язкове державне пенсійне страхування” і “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”.

### **Задачі**

**Задача 1.** На сьогодні стаж державної служби Кузорової становить 17 років, вік – 47 років. Найближчим часом планується скорочення її посади як державного службовця.

Чи зможе Кузорова з досягненням 55 років оформити пенсію державного службовця, якщо після скорочення штату вона зареєструється у службі зайнятості і до досягнення 55 років не працюватиме?

**Задача 2.** Савченко – вдова чорнобильця I категорії, стаж роботи – 27 років, не працює.

Чи має вона право піти на пенсію достроково (на 5 років раніше) до настання пенсійного віку як вдова чорнобильця?

**Задача 3.** Григор'єва – багатодітна мати 1962 р. народження, має 5 дітей.

Чи має вона право на отримання пенсії за особливі заслуги?

**Задача 4.** Пилипчук — пенсіонерка, яка має 54 роки стажу. 45 років вона пропрацювала в органах самоврядування секретарем селищної ради. У 1980 р. вийшла на пенсію, але продовжувала працювати до 1990 р.

Чи має Пилипчук право на пенсію держслужбовця?

*Література* [1; 2; 4; 10; 12; 13; 15; 17; 19; 20; 23; 33; 39]

## **Змістовий модуль IV. Обчислення, призначення та виплата пенсії**

### **Тема 13. Обчислення пенсій**

#### **Питання для самоконтролю**

1. Порядок визначення заробітної плати для обчислення пенсії.
2. За які періоди роботи здійснюється обчислення середньомісячного заробітку для призначення трудової пенсії?
3. Якщо громадянин не відпрацював жодного цілого місяця, з якого заробітку йому обчислюватиметься трудова пенсія?
4. Які виплати не враховуються при обчисленні пенсії і які види заробітку враховуються при обчисленні трудової пенсії?
5. Порядок обчислення розміру пенсії за віком у солідарній пенсійній системі.

#### **Практичне завдання**

Горіна звільнилася з державної служби 26 грудня 2006 р.

Чи можна їй нарахувати пенсію за нормами Закону України “Про державну службу” із заробітної плати з урахуванням виплат за грудень 2006 р.?

#### **Задачі**

**Задача 1.** Коефіцієнт страхового стажу громадянина Н. становить 0,47667, а заробітна плата, з якої визначається розмір пенсії, — 620 грн. Загальний стаж роботи громадянина — 47 років.

Визначте розмір його пенсії.

**Задача 2.** Коефіцієнт страхового стажу громадянки В. становить 0,455, заробітна плата, з якої обчислюється розмір пенсії, — 1370 грн. Громадянка має загальний стаж 45 років 6 місяців.

Визначте розмір її пенсії.

*Література* [5; 9; 10; 12; 14; 15; 17; 19; 20]

## **Тема 14. Звернення за пенсією, її призначення і перерахунок**

### **Питання для самоконтролю**

1. Порядок призначення пенсії у солідарній пенсійній системі.
2. Загальні умови призначення пенсій у накопичувальній пенсійній системі.
3. Загальні умови призначення пенсій у недержавній пенсійній системі.
4. Відповідальність організацій і громадян за порушення порядку оформлення документів.
5. Порядок вирішення спорів з пенсійних питань.
6. В якому порядку призначатиметься у поточному році пенсія по інвалідності для непрацюючих інвалідів?

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Чи може бути пенсія по інвалідності призначена в розмірі пенсії за віком? В яких випадках? Обґрунтуйте, чи зараховується період знаходження особи на інвалідності до страхового стажу при призначенні пенсії по інвалідності в розмірі пенсії за віком. Які документи при цьому необхідно подати до органів Пенсійного фонду України?

**Завдання 2.** Обґрунтуйте, за нормами якого закону і з якого моменту призначається пенсія за віком, якщо державний службовець має статус постраждалої особи внаслідок Чорнобильської катастрофи та відповідно право на зниження пенсійного віку згідно зі ст. 55 Закону України “Про статус і соціальний захист громадян, які постраждали внаслідок Чорнобильської катастрофи”.

### **Задачі**

**Задача 1.** Шуваловій відмовили у призначенні пенсії по інвалідності, оскільки вона несвоєчасно оформила документи. Її групу інвалідності Шуваловій встановили 18 квітня 2006 р., а пенсію призначили лише з 19 серпня 2006 р. Весь цей період вона збирала документи для оформлення пенсії.

Чи правильно Шуваловій призначили пенсію з 19 серпня року?

**Задача 2.** Інвалід III групи досяг пенсійного віку — 60 років 20 березня 2007 р. Для призначення пенсії за віком він звернувся із заявою 26 березня, а всі необхідні документи подав 2 квітня 2007 р.

З якого числа йому повинна бути призначена пенсія за віком?

**Задача 3.** Шишкін після призначення йому пенсії за віком працював 24 місяці з більшим заробітком, після чого звернувся з проханням перерахувати йому пенсію з більшого середньомісячного заробітку. У перерахунку йому було відмовлено на тій підставі, що він вже одержує пенсію максимального розміру і підстав для перерахунку немає.

Як вирішується така ситуація?

**Задача 4.** Петров одержує пенсію у зв'язку з втратою годувальника за померлого сина — ліквідатора аварії на Чорнобильській АЕС з числа військовослужбовців. З досягненням 60-річного віку він звернувся за призначенням пенсії за віком.

Чи може Петрову бути встановлена пенсія за віком? Чи має право громадянин на одержання двох пенсій?

**Задача 5.** При призначенні пенсії подружжю Петренків було відмовлено включити в загальний трудовий стаж час догляду за прийомними дітьми в якості прийомних батьків. Подружжя Петренків наполягало на цьому, надавши договір на виховання семи дітей у прийомній сім'ї, а також довідки про оплату їхньої праці.

Як повинен вирішуватись цей спір?

**Задача 6.** З якого строку повинен бути здійснений перерахунок пенсії за I групою інвалідності Воронову, якщо в 2003 р. йому була призначена пенсія за віком, в 2005 р. встановлена II група інвалідності від загального захворювання (розмір пенсії не змінився), а 20 січня 2007 р. — I група інвалідності. Він звернувся за перерахунком пенсії у березні 2007 р.

*Література* [5; 17; 19; 20; 66]

## **Тема 15. Виплата пенсії**

### **Питання для самоконтролю**

1. Строк виплати пенсії по інвалідності в разі зміни групи інвалідності або відновлення працездатності.
2. З якого моменту працівник може вибрати види пенсійних виплат і які саме?
3. В яких випадках працівник має право на пільгові виплати і в якому розмірі?
4. Припинення та поновлення виплати пенсії.
5. Виплата недоотриманої пенсії у зв'язку зі смертю пенсіонера.
6. Особливості виплати пенсії на визначений строк.
7. В яких випадках здійснюється одноразова пенсійна виплата?

## Практичні завдання

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Порядок оскарження рішення органів Пенсійного фонду України”.

**Завдання 2.** Поясніть, чи можна отримувати пенсію за дорученням.

### Задачі

**Задача 1.** Дутчак звернувся до суду зі скаргою щодо визнання неправомірними дій управління Пенсійного фонду України в Міжгірському районі Закарпатської області, які полягають у відмові перерахунку пенсії, виходячи з грошового забезпечення в іноземній валюті. При цьому заявник пояснив, що в березні 2004 р. йому була призначена пенсія по інвалідності. При визначенні розміру пенсії він просив урахувати заробіток і грошове забезпечення, які одержував під час проходження військової служби на території НДР у період 1972–1977 рр. в іноземній валюті – німецьких марках. Управління Фонду відмовило Дутчаку в цьому, про що повідомило письмово. Дутчак просить суд визнати відмову управління Фонду незаконною і зобов'язати суб'єкт скарги врахувати при перерахунку пенсії розмір грошового забезпечення, одержуваного в іноземній валюті.

Вирішіть спір.

**Задача 2.** Протягом 5 років Бобров неодноразово звертався в різні інстанції зі скаргою на незаконну відмову у призначенні йому пільгової пенсії. Відмову у призначенні пільгової пенсії органи соціального захисту обґрунтовували недостатньою тривалістю спеціального трудового стажу (відмовляючись враховувати документи про роботу зі шкідливими умовами праці в комерційній фірмі, оскільки вони оформлені неналежно). Від призначення пенсії за віком на загальних підставах Бобров принципово відмовлявся.

Усі вищі органи соціального захисту населення відмовляли Боброву в задоволенні скарги.

Бобров звернувся до суду, який визнав відмову у призначенні пільгової пенсії незаконною.

З якого строку буде призначена пенсія Боброву? За який період і яка сума буде йому виплачена?

*Література* [5; 8; 17; 19; 20]

## **Змістовий модуль V. Спеціальна частина (міжнародно-правове регулювання пенсійного забезпечення)**

### **Тема 16. Міжнародно-правове регулювання пенсійного забезпечення**

#### **Питання для самоконтролю**

1. Що слід розуміти під міжнародно-правовим регулюванням пенсійного забезпечення?
2. Якими джерелами регулюються міжнародні відносини з пенсійного забезпечення?
3. Як забезпечується принцип рівності в пенсійному забезпеченні?
4. Мінімальні норми пенсійного забезпечення.
5. Поняття, види та значення міжнародно-правових стандартів пенсійного забезпечення.
6. Міжнародні договори у сфері пенсійного забезпечення, учасницею яких є Україна.
7. Міжнародні гарантії права на пенсійне забезпечення.
8. Проблема імплементації міжнародних норм про пенсійне забезпечення у національне законодавство.
9. Міжнародно-правове значення Конвенцій і Рекомендацій МОП.
10. Недержавне пенсійне страхування: світовий досвід.

#### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Співробітництво країн СНД у пенсійному забезпеченні”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Право людини на пенсійне забезпечення в міжнародних актах”.

#### **Задача**

Визначити, чи нараховуються страхові внески на заробітну плату нерезидента — громадянина Канади, який працює:

- 1) у штаті підприємства;
- 2) за сумісництвом.

*Література [16; 44]*

## **Тема 17. Пенсійні системи в зарубіжних країнах**

### **Питання для самоконтролю**

1. Системи пенсійного страхування в країнах ЄС.
2. Основні методи фінансування пенсійних систем.
3. Основні моделі страхової системи пенсійного забезпечення.
4. Основні риси реформування пенсійних систем європейських країн.
5. Пенсійна система Франції.
6. Пенсійна система Німеччини.
7. Пенсійна система Італії.
8. Пенсійна система США.
9. Пенсійна система Японії.
10. Пенсійна система Хорватії, Угорщини.
11. Сучасний стан пенсійної реформи в Росії.
12. Сучасний стан пенсійного забезпечення населення у Чилі.
13. В яких країнах Латинської Америки запроваджена пенсійна реформа?
14. Які етапи проведення пенсійної реформи передбачені у Швеції?
15. Як формується пенсійна система Швейцарії?
16. Рівні пенсійного забезпечення в Австралії.
17. Чим відрізняється пенсійна система Австралії від пенсійних систем інших країн?
18. Пенсійна реформа у Словаччині.

### **Практичні завдання**

**Завдання 1.** Складіть схему “Міжнародний досвід пенсійного забезпечення: порівняльна характеристика”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Розвиток та функціонування пенсійної системи США”.

**Завдання 3.** Підготуйте реферат на тему “Пенсійне страхування за віком: досвід Європи”.

**Завдання 4.** Підготуйте реферат на тему “Пенсійне страхування по інвалідності: досвід Європи”.

**Завдання 5.** Підготуйте реферат на тему “Пенсійне страхування в Японії: загальна характеристика”.

**Завдання 6.** Підготуйте реферат на тему “Болгарська пенсійна модель”.

**Завдання 7.** Підготуйте реферат на тему “Іспанська пенсійна модель”.

*Література* [16; 21; 24–26; 30–32; 37; 38; 40; 43; 46; 47; 59]

**Тема 18. Збереження набутих прав у сфері пенсійного забезпечення на території іноземної держави**

**Питання для самоконтролю**

1. Механізми збереження набутих прав у сфері пенсійного забезпечення на території іноземної держави.
2. Збереження набутих прав: виплата пенсій за кордоном.
3. Поняття та значення терміна “періоди страхування” за Конвенцією МОП № 157 про встановлення міжнародної системи збереження прав у сфері соціального забезпечення.
4. Умови зарахування іноземним громадянам часу роботи за кордоном.
5. Порядок нарахування пенсій особам, які мають трудовий стаж на території кількох країн.

**Практичні завдання**

**Завдання 1.** Підготуйте реферат на тему “Визначення застосовного права в міжнародному регулюванні пенсійного забезпечення”.

**Завдання 2.** Підготуйте реферат на тему “Пенсійне забезпечення громадян України згідно з Договором між Іспанією і Україною 1996 р. про соціальне страхування”.

**Задачі**

**Задача 1.** Іванова у 1996 р. виїхала до Польщі на постійне місце проживання. Українське громадянство не змінила. Пенсію з 1996 р. не отримує.

Чи має право Іванова на пенсію відповідно до Закону України “Про внесення змін до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” щодо виплати пенсій громадянам України, які перебувають за кордоном”?

**Задача 2.** Громов є громадянином Російської Федерації. У жовтні 1996 р. йому виповнилося 60 років і він вийшов на пенсію за віком. У грудні 2004 р. Громов переїхав на постійне місце проживання до сина у Червоноград.

Чи має він право на одержання пенсії за віком на території України? Дайте обґрунтовану відповідь.

*Література* [8; 16]



## СПИСОК ЛІТЕРАТУРИ

### Нормативно-правова

1. Закон України “Про пенсійне забезпечення” від 5 листопада 1991 р. // ВВР України. — 1992. — № 3. — Ст. 10.
2. Закон України “Про пенсійне забезпечення військовослужбовців та осіб начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та деяких інших осіб” від 9 квітня 1992 р. // ВВР України. — 1992. — № 29. — Ст. 399.
3. Закон України “Про збір на обов’язкове державне пенсійне страхування” від 26 червня 1997 р. // ВВР України. — 1997. — № 37. — Ст. 237.
4. Закон України “Про пенсії за особливі заслуги перед Україною” від 1 червня 2000 р. // ВВР України. — 2000. — № 35. — Ст. 289.
5. Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” від 9 липня 2003 р. // Офіц. вісн. України. — 2003. — № 33. — Ст. 1770.
6. Закон України “Про недержавне пенсійне забезпечення” від 9 липня 2003 р. // ВВР України. — 2003.
7. Закон України “Про державну соціальну допомогу особам, які не мають права на пенсію, та інвалідам” від 18 травня 2004 р. // ВВР України. — 2004. — № 33–34. — Ст. 404.
8. Закон України “Про внесення змін до Закону України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування” щодо виплати пенсій громадянам України, які перебувають за кордоном” від 3 серпня 2006 р.
9. Закон України “Про Державний бюджет на 2007 рік” від 19 грудня 2006 р.
10. Постанова Кабінету Міністрів України “Про порядок обчислення вислуги років, призначення та виплати пенсій і грошової допомоги особам офіцерського складу, прапорщикам, мічманам, військовослужбовцям надстрокової служби та військової служби за контрактом, особам начальницького і рядового складу органів внутрішніх справ та членам їхніх сімей” від 17 липня 1992 р. № 393 // ЗП України. — 1992. — № 7. — Ст. 182.
11. Постанова Кабінету Міністрів України “Про затвердження списків виробництв, робіт, професій, посад і показників, зайнятість в яких дає право на пенсію за віком на пільгових умовах” від 11 березня 1994 р. № 162 // Людина і праця. — 1994. — № 5–10.

12. *Постанова* Кабінету Міністрів України “Про затвердження нового Порядку обчислення пенсій по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсій у зв’язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи” від 30 травня 1997 р. // *Офіц. вісн. України*. — 1997. — № 23. — Ст. 80.
13. *Положення* про Комісію з встановлення пенсій за особливі заслуги перед Україною при Кабінеті Міністрів України: Затв. постановою Кабінету Міністрів України від 20 жовтня 2000 р. № 1578 // *Офіц. вісн. України*. — 2000. — № 43. — Ст. 1838.
14. *Порядок* визначення середньомісячного фактичного заробітку у разі призначення пенсії працівникам, зайнятим на сезонних роботах: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 24 липня 2003 р. № 1151 // О. М. Роїна. Законодавство України про соціальний захист населення. — 5-те вид., змін. та допов. — К.: КНТ, 2007. — С. 436–437.
15. *Порядок* обчислення пенсій по інвалідності, що настала внаслідок каліцтва чи захворювання, і пенсій у зв’язку з втратою годувальника внаслідок Чорнобильської катастрофи: Затв. Постановою Кабінету Міністрів України від 30 травня 1997 р. № 523 // *Офіц. вісн. України*. — 1997. — № 23. — Ст. 80.

#### *Основна*

16. *Аракчеев В. В.* Пенсионное право России. — СПб.: Юрид. центр “Пресс”, 2003. — 352 с.
17. *Бойко М. Д.* Право пенсійного забезпечення в Україні: Навч. посіб. — К.: Олан, 2005. — 368 с.
18. *Загальнообов’язкове* державне пенсійне страхування: Навч. курс. — К.: АВТ, 2004. — 256 с.
19. *Зайчук Б. О., Зарудний О. Б., Березіна С. Б.* Закон України “Про загальнообов’язкове державне пенсійне страхування”: Наук.-практ. комент.: Интегр. навч.-атестац. комплекс. — К.: АВТ, 2005. — 1024 с.
20. *Загальнообов’язкове* державне пенсійне страхування: Навч. курс / Б. О. Зайчук, О. Б. Зарудний, С. Б. Березіна та ін. — К.: АВТ, 2004.
21. *Мак Таггарт Г.* Пенсійні системи світу: порівняльний аспект // Людина і праця. — 2004. — № 7. — С. 10–12.
22. *Право* соціального забезпечення: Навч. посіб. / П. Д. Пилипенко, В. Я. Бурак, С. М. Синчук та ін. — К.: Ін Юре, 2006. — 496 с.
23. *Сирота І. М.* Право пенсійного забезпечення в Україні: Курс лекцій. — К.: Юрінком Інтер, 1998. — 288 с.

*Додаткова*

24. *Азарова Е.* Пенсионный возраст: проблемы повышения // *Хозяйство и право.* — 2006. — № 12. — С. 69–78.
25. *Азарова Е.* Пленум Верховного Суда РФ о разрешении пенсионных споров // *Хозяйство и право.* — 2006. — № 4. — С. 91–101.
26. *Александров Д. Г.* Пенсионная система в России: состояние, проблемы, перспективы. — СПб.: Изд-во СПбГУЭФ, 2000.
27. *Астрахан Е. И.* Принципы пенсионного обеспечения. — М.: Госюриздат, 1961.
28. *Васильева Ю. В.* Основания для дифференциации правового регулирования пенсионных отношений // *Правоведение.* — 1998. — № 3. — С. 76–81.
29. *Гаряча О. В.* Окремі питання пенсійного забезпечення // *Соц. захист.* — 1998. — № 8. — С. 27–40.
30. *Дегтярев Г. П.* Пенсионные реформы в России. — М.: Academia, 2003. — 336 с.
31. *Долинская Л. М.* Социальное страхование: опыт Европы // *Трудовое право.* — 2004. — № 8. — С. 41–52.
32. *Ерошенков С. Г.* Анализ закономерностей пенсионного обеспечения за рубежом и определение фактического состояния пенсионной системы России. — М., 2004.
33. *Ждан М.* Проблеми пенсійного забезпечення наукових (науково-педагогічних) працівників // *Юрид. Україна.* — 2004. — № 10. — С. 46–50.
34. *Зайкин А. Д.* Правоотношения по пенсионному обеспечению. — М.: Изд-во МГУ, 1974. — 192 с.
35. *Зайчук О.* Правові засади діяльності Пенсійного фонду України // *Право України.* — 2004. — № 8. — С. 45–49.
36. *Иванова Р. И.* Соотношение пенсионных и трудовых правоотношений: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — М., 1974. — 20 с.
37. *Калита Н. В.* Формування систем приватного пенсійного забезпечення: світовий досвід і Україна // *Актуальні проблеми економіки.* — 2002. — № 6. — С. 49–55.
38. *Кіндратець О.* Пенсійна політика в країнах Заходу // *Право України.* — 2004. — № 3. — С. 132–135.
39. *Князькова Л. М.* Правові питання забезпечення пенсіями за вислугу років працівників органів внутрішніх справ: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — Харків, 2001. — 20 с.

40. *Колбун В.* Накопичувальна пенсійна система Казахстану: підсумки, проблеми, перспективи // Вісн. Пенсійного фонду України. — 2004. — № 7. — С. 17–19.
41. *Колбун В.* Пенсійна система: нагальні проблеми, напрями реформування, соціально-економічне значення // Україна: аспекти праці. — 2001. — № 7. — С. 36–43.
42. *Коробенко Н.* Поняття пенсійних правовідносин у контексті сучасної пенсійної реформи // Підприємництво, господарство і право. — 2006. — № 12. — С. 170–173.
43. *Малютин Н. Н.* Развитие системы пенсионного обеспечения в зарубежных странах // Труд за рубежом. — 1995. — № 3. — С. 100–119.
44. *Морозова О.* Міжнародні стандарти побудови пенсійної системи // Вісн. Пенсійного фонду України. — 2005. — № 1(31). — С. 16–17.
45. *Надточій Б.* Пенсійне страхування // Соц. захист. — 2000. — № 3. — С. 54–59.
46. *Організація і функціонування недержавних пенсійних фондів (вітчизняний та зарубіжний досвід): Навч. посіб. / М. П. Денисенко, В. Г. Кабанов, О. С. Любунь, К. Е. Фесенко; За ред. С. М. Лаптева.* — К.: КРОК, 2002. — 248 с.
47. *Пенсионное обеспечение в США // Соц. обеспечение в странах Запада: США, Канада и Великобритания.* — М., 1994. — 180 с.
48. *Пенсионное страхование: как его улучшить? // Соц. обеспечение.* — 1994. — № 5. — С. 23–25.
49. *Прилишко С. М.* Недержавне пенсійне забезпечення у системі соціального захисту в Україні // Проблеми законності. — Харків, 2000. — Вип. 43. — С. 63–66.
50. *Прилишко С.* Право на пенсійне забезпечення та його реалізація в умовах ринкової економіки // Право України. — 2003. — № 2. — С. 45–49.
51. *Сивак С. М.* До питання удосконалення правового регулювання пенсійного забезпечення // Вісн. Одес. ін-ту міліції. — 2000. — № 1. — С. 107–111.
52. *Сивак С.* Конституційні гарантії права на пенсійне забезпечення і пенсійна реформа // Право України. — 1997. — № 12. — С. 70–74.
53. *Сивак С.* Організаційно-правові основи недержавного пенсійного забезпечення // Право України. — 1999. — № 1. — С. 119–121.
54. *Сивак С.* Пенсійна реформа: принципи пенсійного забезпечення // Вісн. Львів. ун-ту. Сер. юрид. — Л., 2000. — Вип. 35. — С. 341–345.

55. *Сивак С. М.* Пенсійне страхування та пенсійна реформа: теоретичні основи // *Право України*. — 1999. — № 9. — С. 61–64.
56. *Сивак С.* Правові підстави пенсійних правовідносин і пенсійна реформа // *Держава і право: Щоріч. наук. пр. молодих вчен.* — К., 1999. — Вип. 2. — С. 268–275.
57. *Сивак С. М.* Правові проблеми пенсійного забезпечення в Україні: Автореф. дис. ... канд. юрид. наук. — К., 1999. — 18 с.
58. *Сивак С. М.* Реформа пенсійного забезпечення в Україні: професійні пенсійні системи // *Вісн. Львів. держ. ун-ту ім. І. Франка. Сер. юрид.* — Л., 1999. — Вип. 34. — С. 125–127.
59. *Силин А.* Негосударственные и дополнительные (частные) формы пенсионного обеспечения за рубежом // *Труд за рубежом*. — 1994. — № 3. — С. 70–92.
60. *Сташків Б.* Загальна характеристика юридичних фактів у пенсійному забезпеченні // *Право України*. — 1998. — № 1. — С. 115–119.
61. *Сташків Б. І.* Особливості встановлення деяких юридичних фактів у пенсійному забезпеченні. — Чернігів, 1997. — 48 с.
62. *Сташків Б.* Принципи пенсійного права // *Підприємництво, господарство і право*. — 2003. — № 2. — С. 44–47.
63. *Тарасова В. А.* Юридические факты в области пенсионного обеспечения. — М.: Изд-во МГУ, 1974. — 108 с.
64. *Тучкова Э. Г.* Общие вопросы советского пенсионного права. — М., 1986. — 78 с.
65. *Умурзаков Б.* Роль и место пенсионного обеспечения в экономических отношениях людей в условиях углубления рынка // *Трудовое право*. — 2006. — № 7. — С. 56–60.
66. *Федорченко Ф., Шендрик В.* Оформление пенсий: подробно и доступно. — Харьков: Фактор, 2004. — 354 с.
67. *Фогель Я. М.* Право на пенсию и его гарантии. — М.: Юрид. лит., 1972. — 170 с.
68. *Чупрова Е. В.* Проблема достойного уровня жизни в пенсионном обеспечении граждан // *Адвокат*. — 1999. — № 2. — С. 21–27.
69. *Юровский Б. С.* Пенсионная реформа в Украине: Анализ нового пенсионного законодательства. — Харьков: Центр “Консульт”, 2003. — 304 с.
70. *Яценко В.* Солідарний та індивідуалістичний підходи щодо реформування пенсійної системи // *Соц. захист*. — 1998. — № 8. — С. 46–60.

## ***ЗМІСТ***

Пояснювальна записка .....	3
Тематичний план дисципліни “Право пенсійного забезпечення” .....	5
Зміст самостійної роботи студентів.....	7
Список літератури.....	25



Відповідальний за випуск	<i>А. Д. Вегеренко</i>
Редактор	<i>О. М. Коваленко</i>
Комп'ютерне верстання	<i>М. М. Соколовська</i>

**МАУП**

Зам. № ВКЦ-3084

Міжрегіональна Академія управління персоналом (МАУП)  
03039 Київ-39, вул. Фрометівська, 2, МАУП